

Artikelarkiv Arvesølv 2017

Plejebørn og tjenestefolk i min slægt

Om Knud fra Munkebo Kro og Emma fra Romsø

af Hans-Jacob Mortensen

Min oldefar var Morten Knudsen Mortensen, kromand i Munkebo fra 1865 til 1882. I mit arbejde med min slægts historie er jeg jævnlig stødt på begrebet ”plejebørn”, børn som af den ene eller anden årsag var sat i pleje hos familie eller andre. Den ældste af kromandens børneflokk fra Munkebo kro, Knud Mortensen, min farfar Niels Frederiks storebror, var en af dem. Han kom, formentligt som 3 årig, i pleje hos sin moster og onkel i Måle. I sin ungdom blev han en ret så berømt cykelrytter (læs ”Arvesølv 2008”), og i den periode var han hjemme på Munkebo Kro gæstgiver sammen med sin mor Kirsten Mortensen (Jensdatter). I 1896 blev han gift med Anne Marie Nielsen, og parret overtog Ullegård i Rødskebølle nær Svendborg efter hendes forældre.

Munkebo Kro 1894

Endnu mere almindeligt end de familieanbragte plejebørn var børn og unge som gjorde deres første udeerhvervs erfaring hos nære slægtninge. Emma Elise Hansen Bruun var 14 år gammel da hun kom til Knuds moster, Maren (Jensdatter) og hendes mand, gårdmand og fæster Frederik Christian Rasmussen på Syregård i Måle – nuværende Måle Bygade 24. Flere tilsvarende ”familieanbringelser” som Knuds og Emma Elises nævnes her nedenfor:

I folketællingen fra 1850 er den 17-årige Frederik Rasmussen tjenestekarl hos Dorthea Nisdatter og Jens Peder Mathiasen på Syregård. Dorthea var som 16-årig kommet til gården som tjenestepige. Dengang var en af hendes opgaver at passe

den lille Anne, som var Jens Peders datter med tjenestepigen Stine. Jens P. var dengang karl på gården hos sin morbror Hans Hansen.

Inden længe blev hun gravid med Jens Peder og fødte datteren Maren. Men først efter at han endnu engang havde gjort hende gravid, blev de gift, 3 måneder før den næste datter, Kirstens fødsel i 1840.

Frederik Rasmussen var som nævnt tjenestekarl på Syregård i 1850. 16 år senere blev han gift med ovennævnte Maren Jensdatter, den næstældste af Jens Peder og Dorteas børneflokk. Da Frederik som ung var kommet til gården som karl, var Maren blot 13 år. I 1866, da de var henholdsvis 32 år og 29 år, havde de overtaget fæstet af gården.

Syregården i Måle. Siddende Maren og Frederik Rasmussen

Folketællingen 1870 opremser herefter husstandens øvrige beboere: Marens mor, den 54-årige enke Anne Dorteas Nisdatter, hvis mand, Jens Peder, var død i 1863, 60 år gammel. Dorteas var altså blevet enke som 49 årig. Herefter nævnes i tællingen den 3-årige Knud Mortensen, som benævnes slægtning. Lille Knuds forældre, Kirsten Jensdatter og Morten Knudsen Mortensen fra Munkebo kro havde, som det indledningsvis blev nævnt, sat Knud i pleje hos Kirstens storesøster Maren og hendes mand Frederik. Til at passe den 3 årige Knud og i øvrigt hjælpe til på gården var den 14 årige Emma Elise Hansen Bruun fra Romsø indlogeret. Folketællingen benævner hende "logerende". Emma var Marens (og Kirstens) kusine. Herudover var der en 15 årig tjenestepige og to tjenestekarle – den ene den 17-årige Anders Jensen, Maren og Kirstens lillebror.

Vi er flere i slægten, som har gjort os tanker om, hvorfor og hvornår kroparret på Munkebo kro besluttede sig for, at deres førstefødte Knud skulle sættes i pleje hos moster Maren og onkel Frederik på Syregård, hvor også mormor Dorteas boede. Var det i første omgang tænkt som en midlertidig løsning grundet de arbejdsmæssigt stærkt belastende forhold på kroen? En datidens "husmor afløsning" – måske kombineret med følelser overfor søsterens og svogerens barnløshed? Maren og

Frederik havde trods alt kendt hinanden de forudgående 16 – 17 år, men blev først gift i december 1866, nogle måneder efter Knuds fødsel i september 1866. Men hvornår ”overdragelsen” er sket, må stå hen.

*De 5 søskende fra Munkebo Kro:
Hans Laurits, Markvard, Knud, Thea
og Niels Frederik*

Kirsten Jensdatter og Morten Knudsen Mortensen arbejdede hårdt for deres ny erhvervede Munkebo kro, som de overtog i december 1865 – den samme måned, hvor de blev gift i Viby kirke. Kroens forhold i årene forud for overtagelsen havde mildt sagt været temmelig turbulente. I mange år gjorde det daværende sogneråd sit for at få lukket stedet – fratage dets bevilling! Efter de tidligere års mange fortrædeligheder med både en konkurs og en tvangsauktion skulle der arbejdes hårdt for at få kroen på ret køl. Så Kirsten og Morten havde nok at se til. Og nu kom der også børn i en lind strøm. Knud i september 1866 – præcist 9 måneder efter brylluppet. Så nu var der også en lille størrelse at passe. Fra 1868 til 1870 fik parret yderligere 2 sønner, den yngste døde dog få måneder efter fødslen.

Det er formentligt midt i denne flerårige arbejdsmæssige og personligt hårde periode, ikke mindst da endnu et barn var på vej, at Kirsten og Morten i efteråret 1869 traf deres sikkert alt andet end lette beslutning at sætte Knud i pleje hos familien i Måle. Måske blev deres beslutning truffet som en midlertidig og afhjælpende løsning på deres

mange og store udfordringer. Efter det tragiske forløb med barn nr. 3, Hans, som døde få dage efter fødslen i april 1870, trængte krofamilien til at komme til hæfterne igen. Med et nutidigt ord havde de hårdt brug for at restituere sig. Men hen på sommeren 1870 var Kirsten gravid igen, denne gang med en pige, som i april 1871 blev døbt Anna Dorthea Hansine, men gennem sit 84 årige lange liv blot kaldt Thea. Siden kom Hans Lauritz til verden april 1873, Niels Frederik, min farfar, i september 1875 – og efter en fireårig pause – efternøleren Christian Markvard, den senere så kendte, mangeårige krovært i Munkebo.

I det tidlige efterår 2008 var min storesøster, Inge Lise Klint, og jeg på eftermiddagsbesøg i Ballen vest for Svendborg hos nu afdøde Povl Eigil Ullegård – Knud Mortensens barnebarn. Det var første og eneste gang vi mødtes, for vort kendskab til hverandre var af ganske ny dato. Dog havde min søster tidligere hilst på Povl Eigil, når han var inde i banken på Thurø, hvor Inge Lise arbejdede.

Vi sad og nød den smukke udsigt over sundet. På bordet foran var der allerede ”dækket op” med fotos, folketællingslister og en pude med Knuds mange medaljer m.m. Puden blev fotograferet og snakken faldt hurtigt hen på, hvordan medaljerne kunne sikres for eftertiden. De burde jo nok overdrages til arkivet i Munkebo ligesom maleren Niels Lindbergs tegning af friskolen og kirken i Munkebo, sagde Poul Eigil. En tegning som Anne Marie Nielsen – Knud Mortensens kone – i sin tid havde fået af Lindberg, som havde været elev på friskolen i Munkebo, hvor hun i 1890’erne underviste.

Jeg tog et foto frem. Det havde jeg nogle år før fået af min onkel Hugo Larsen i Odense. Han vidste vist ikke noget om personerne og stedet. Blot at det var ”noget af min faster Marys familie”. Men den fejltagelse fik Povl Eigil hurtigt ryddet

Akvarel af Lindberg: Udsigten over sundet mod Romsø

af vejen. For straks blev et tilsvarende foto hentet frem med noter om personerne, som Poul Eigil vidste var Maren og Frederik Rasmussen, Knud Mortensens plejeforældre på Syregård i Måle.

Herefter fik vi en længere snak om Knud og hans opvækst – delt mellem Syre-

gård i Måle og kroen i Munkebo. Povl Eigil erindrede, at Knud engang havde sagt "det må man aldrig gøre ved et barn". Underforstået at det havde været svært at være barn mellem to forældrepar – plejeforældrene og de biologiske forældre. Også selv om alt tyder på, at der i alle årene var særdeles nære og gode relationer mellem de to søstre, Kirsten og Maren.

Fra sine gemmer havde Povl Eigil fundet et par postkort frem, som farfar Knud Mortensen med sirlig håndskrift skrev til sin sønnesøn. Nogle uddrag følger her:

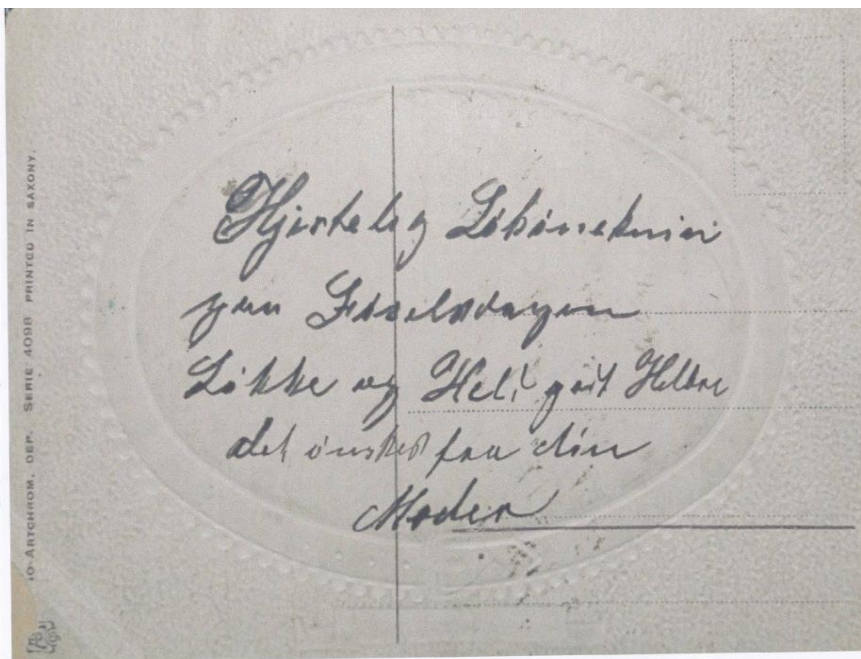
Se lille Povl der hvor jeg tilbragte min barndom i Maale by, den ligger gemt bag høje Bakker, og som ikke er synlig før vi lige dumper ned i den, men så er Landet fladt ud mod Store Bælt med fri Udsigt helt over til Sjælland, der er 30 kilometer over, der gik i mine Drengear mange stolet Skuder for fulde Sejl op gennem Bæltet, og i Sommertiden, det var gerne når vi høstede Kornet at Baadene fra Kerteminde, drog ud på Fangst, vi har talt indtil 70 Både. Det var et helt Skue, de skulle helt op til Samsø før de kastede Garnene ud, og lod Bådene drive med Strømmen... Det var min bedstemors (Dortheas) glæde når der kom sejlskibe gennem Bæltet, hun havde 2 par Briller, et par til læsning og et par til at se langt med, så måtte hun ud at se Skibene, så skulle Drengen (Knud) med. Bedstemoder, din oldemor, var opfødt på Romsø den lille ø der ligger og flyder på vandet 7 ½ kilometer fra Fyn omkredset af Store Bælts blå Vand. Så Søen havde hendes interesse og de Skuder det bar på sin stærke Ryg. Nu er det anderledes, nu drives Skibene frem med Dampkraft eller Motor, det er ikke så smukt et Syn, som da de kom for fulde Sejl, havde de da Vinden imod måtte de krydse frem og det tog tid. Som Dreng har jeg været på Romsø der boede Bedstemors søster (Emma Magdalene Nisdatter), så hentede de os med en Jolle, og det var en dejlig tur. Der er dyrhave derover med Hjorte og Dådyr, stor Bøgeskov med Græsgange udenom..."

Knud var som sagt kommet til Maren og Frederik Rasmussen i Måle og blev "deres egen". Folketællingen 1880 benævner ham plejesøn, i 1890 er han tjenestekarl på gården, i øvrigt sammen med sin 14-årige lillebror, Niels Frederik, min farfar, der var tjenestedreng.

Jeg har længe haft notater, fotos og andre arkivalier om Knud liggende ubearbejdet i sin egen mappe og ventet på tid til at blive ordnet! Men som ofte før skulle anledningen blive, at der helt uventet dukkede nyt materiale op om Knud. For et af Knuds og Anne Maries oldebørn, Tommy Skov, Fredericia, har via sin families

gemmer og andre steder fundet nyt om Knud, postkort mellem familiemedlemmerne, dagbogsnotater, avisartikler, billeder.

Det er der kommet mange mails ud af her i sommerhalvåret 2017 med mange nye informationer, og hermed også anledningen til denne artikel. Meget tyder nemlig på at Knud havde gode relationer til både sin biologiske familie og plejefamilie. Der er fødselsdagshilsener fra "Moder" hjemme på Munkebo kro til Knud og hilsener til den øvrige familie. Der er gensidige besøg, familiesammenkomster, og efterhånden som der kom flere børn til på kroen, også kontakt mellem Knud i Måle og de øvrige søskende i Munkebo.

Fødselsdagshilsen til Knud.

"Hjertelig Løkkensning paa fødselsdagen, Løkke og Held, godt Helbred det ønskes fra din Moder". Måske i anledning af Knuds 16 års dag i 1882, for kortet er kun underskrevet "Moder". Knuds far Morten Knudsen Mortensen døde 1882.

Fortællingen om Knud som plejebarn skulle år senere blive en gentagelse for hans yngste bror Christian Markvard, der som 3-årig i en periode kom i pleje hos faderens familie i

Heden i forbindelse med Morten Knudsens Mortensens dødsfald i 1882. Igen skulle der mobiliseres kræfter hos krofamilien og Kirsten Jensdatter viste sig i sin svære situation i stand til at holde kroen i gang og sikre videreførelsen. I 1890'erne var dog både Knud og broderen Niels Frederik bestyrere af kroen, indtil lillebror Markvard tidligt kom med i driften og senere blev en særdeles driftig kromand sammen med sin viv Kirstine.

Som nævnt måtte Emma Elise fra Romsø som 14-årig gøre sine første "udeerhvervs erfaringer", sikkert under trygge forhold hos familien på Syregård. Her havde hun både moster Dorteia Nisdatter og kusinen Maren – og så den lille 3 årige plejesøn Knud, som hun skulle passe, og fætterten Anders – mostrene Maren og Kirstens lillebror – var der jo også.

Senere blev Emma Elise tjenestepige hos storkøbmand Larsens familie i Kerteminde. Her var der også en lille størrelse, der skulle passes – den senere så kendte maler og tegner Johannes Larsen. Sidenhen fik Emma Elise egne børn at passe, idet hun blev gift med Mathias Christian Nielsen, som var skipper hos selvsamme købmand.

Det fortælles at Emma Elises mor – Emma Magdalene Nisdatter (storesøster til Dorteia i Måle) en dag var kommet ind til Kerteminde fra Romsø for at besøge datteren og hendes familie. Emma Elise havde lige født endnu en søn. Situationen i hjemmet har måske nok været lidt kaotisk. For i hjemmet sjuskede den lille Rasmus, nu storebror, "rundt med våde sokker og havde tillige fået frost i tæerne". Så mor Emma Magdalene handlede resolut. Lille Rasmus kom med mormor hjem til Romsø, hvor han blev plejebarn hos hende og morfar Hans Otto på Romsøgården. Rasmus – den senere så legendariske "Kong Ras" – blev skovfoged, og havde mange andre hverv på Romsø gennem 56 år.

Gården på Romsø i 2014

På Romsø skulle maleren og tegneren Johannes Larsen ofte komme til på besøg, dels for at male og tegne og dels for at besøge sin barndoms barnepige Emma Elises familie, sønnen Rasmus Nielsen og dennes viv, Christine, i skovfogedboligen.

Kilder:

Romsøbogen v/ Kirsten Kruse Hansen 1991, Isager Bogtryk, Svendborg.

Munkebo Kros Historie v/ Marianne Brorsen 2003. Tryk: Tommerupkuverten.

Kroen ved Noret v/ Svend Novrup. Forlaget Ruder 7 2016. Tryk: Ep Grafisk.

Diverse oversigter ang. ejendomme / fæsteforhold i Viby sogn. Viby sogns lokalhistoriske arkiv v/ Finn Grandt-Nielsen.

Årsskriftet "Arvesølv 2008", diverse oversigter / tekster ang. personer med relation til Munkebo kro. Lokalhistorisk Arkiv i Munkebo v/ Morten Eriksen.

Diverse familiearkivalier indsamlet af Tommy Skov, Fredericia.

"Kong Ras", Skovfoged Rasmus Nielsen, Romsø